

7. Про концесії: Закон України від 16.07.1999 року // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 41. — Ст. 372.
8. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 19. — Ст. 80.
9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № № 40-44. — Ст. 356.
10. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 № 3852-XII (в редакції Закону № 3404-IV від 08.02.2006) // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 21. — Ст. 170.

УДК 321.45

Кирилюк В.А., к.ю.н., доцент кафедри кримінально-виконавчого права Інституту кримінально-виконавчої служби, майор внутрішньої служби

Деякі питання впровадження пенітенціарної ідеї в пенітенціарну теорію України

Розглядаються окремі аспекти формулювання і вирішення проблеми щодо впровадження «пенітенціарної ідеї» в кримінально-виконавчу політику і практику виконання покарань та її розвитку і переростання в «пенітенціарну теорію».

Ключові слова: пенітенціарна ідея, пенітенціарна теорія, пенітенціарна політика, кримінально-виконавча політика, практика виконання покарань.

Рассматриваются отдельные вопросы формулирования и решения проблемы внедрения «пенитенциарной идеи» в уголовно-исполнительную политику и практику исполнения наказаний, а также ее развитие и трансформация в «пенитенциарную теорию».

Ключевые слова: пенитенциарная идея, пенитенциарная теория, пенитенциарная политика, уголовно-исполнительная политика, практика исполнения наказаний.

Addresses selected issues of formulating and solving a problem of implementation «of the penitentiary ideas» in the criminal and penal policy and practice of execution of punishment, as well as its development and transformation of the «penitentiary theory».

Keywords: penitentiary idea penitentiary theory, penitentiary policy, criminal-Executive policy, practice the execution of sentences.

Актуальність теми. Усвідомлення проблемної ситуації щодо стану пенітенціарної діяльності в країні, дослідження реально існуючих протиріч між пізнаним і непізнаним, між наявним і бажаним станом предмету що розглядається і акумулює в собі комплекс актуальних питань щодо визначення інтегративних зв'язків в процесі розв'язання задач теоретичного та практичного характеру у сфері виконання покарань, має надати поштовх для побудови принципово нової системи поглядів на «пенітенціарну діяльність». Про серйозні недоліки в практичній діяльності сучасної системи виконання покарань України, невідповідність умов тримання засуджених, та осіб, які тримаються під вартою нормам національного законодавства і міжнародним стандартам (у тому числі на рівні ООН та Європи), а також здійснення диференційованого виховного впливу на

засуджених, говориться в Концепції державної політики в сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, схваленої Указом Президента України від 8 листопада 2012 року № 631/2012. Отже, на наш погляд, кримінально-виконавча діяльність, у тому числі служба, яка її реалізує за визначенням глави держави підлягає реформуванню (не частковому латанню спробами деяких змін гуманістичного характеру, а кардинальній зміні її сутності). Тому й акцентується увага на забезпеченні переведення вихідних положень «пенітенціарної ідеї» на мову операціональних понять та визначень, а також механізмів та інструментарію її реалізації на основі розроблення відповідної пенітенціарної теорії, її доктринальних засад, а також соціально-правового базису, що забезпечує передумови досягнення поставленої мети і завдань.

Виклад основного матеріалу: Сучасна наука і пенітенціарна практика, знаходяться в динамічному розвитку, завжди перебувають перед вибором щодо свого руху до поставленої мети. Як висловлювався Генріх Гейне: «Кожен вік, набуваючи нові ідеї, набуває нові очі». Відомий вчений Г.О.Радов визначаючи сутність пенітенціарної ідеї розглядав її як філософсько-світоглядну категорію і соціальну цінність, яка стверджує віру в людину, пробуджує у засудженого «голос совісті», «каяття» і виправлення, яка на його думку, а також на думку багатьох вчених, є принципово новою основою побудови оптимальної системи виконання покарань, бо вона відповідає інтересам цивілізації, загальнолюдським цінностям, суспільній безпеці і нормам християнської моралі. І саме каяття визначило головну сутність і назву цієї ідеї (лат. *roepentientia*), тому що без духовного начала, покладаючись тільки на правові засоби, досягти реального результату у цій соціальній сфері дуже проблематично.

Академік В.М.Синьов, торкаючись проблеми впровадження пенітенціарної ідеї в теорію і практику виконання покарань говорить про необхідність спонукання розуму на глибоке осмислення найважливішої в цій галузі пенітенціарної ідеї, принципово заснованої на гуманістичних позиціях, визнанні людини як найвищої цінності, орієнтації на пізнання та врахування філософських, психологічних, соціологічних, педагогічних законів і закономірностей соціалізації особи. При цьому, автор вказує на ключові параметри «пенітенціарної ідеї»: а) філософсько-світоглядну цінність; б) морально-оздоровчу цінність, здатну утверджувати суспільну свідомість і ре соціалізацію злочинців; в) як головний орієнтир на шляху досягнення головної мети кримінально-виконавчої системи — виправлення злочинців на основі пробудження голосу совісті — каяття, як ключового фактору, яке є похідним в пенітенціарній ідеї; г) як оцінку цінності особи і ефективності професійної діяльності самих представників пенітенціарного персоналу, а також методологію побудови пенітенціарної політики і пенітенціарної системи цивілізованої держави. Вказана позиція названих вчених щодо пенітенціарної ідеї співпадає як в правовому, морально-етичному і релігійному контексті з таким поняттям як аксіологічна характеристика дії пенітенціарних інституцій. Аксіологія [грец. *axiōs*] — філософське вчення про морально-етичні та інші цінності, яке використовується під час визначення оцінки ефективності як норм кримінально-виконавчого права так і загального процесу ресоціалізації засуджених, виражає саме соціальну цінність пенітенціарної ідеї та її трансформації в правовій та правозастосовній сферах.

На відміну від аксіології «праксеологія» [грец. *praktios*] — як галузь соціологічних досліджень, яка вивчає методику розгляду різних діянь з точки зору встановлення їх ефективності, розглядає в якості оцінки співвідношення корисних результатів, або результатів, які передбачалися та побічних, непередбачених результатів. Ці побічні

результати (корисні чи шкідливі), їх співвідношення з передбачуваними, а також отриманими результатами характеризують корисність заходів виправного впливу. Таким чином, при чисто праксеологічному підході поза полем зору дослідника залишаються питання про те, чи правильно обрана мета заходу впливу (чи норми), чи вона несе в собі властивості суб'єктивізму або діє як чисто технічний засіб. Тому слід розрізнити два рівні ефективності пенітенціарного впливу: а) юридичний і б) соціальний (пов'язаний з пенітенціарною ідеєю), еталоном оцінки ефективності якої є, як правило, не сама правомірна поведінка її адресатів, яка може бути досягнута під страхом кари, а більш віддалена соціальна ціль, що знаходиться поза сферою безпосереднього правового впливу і регулювання, під час досягнення якої здійснюється докорінна переоцінка цінностей в свідомості осіб, які вчинили злочини. Отже, вважається за необхідне аналізувати цю проблему з урахуванням усієї сукупності і взаємозв'язку як аксіологічних, переважно пенітенціарних, так і праксеологічних – переважно кримінально-виконавчих аспектів характеристики названих заходів і ефективності норм, що забезпечують розвиток системи та її елементів: соціальних і духовних цінностей як права так і соціальної практики у сфері виконання покарань.

Спираючись на емпіричні і теоретичні знання як на філософські категорії щодо позначення двох взаємопов'язаних рівнів пізнання та характеристики кримінально-виконавчої (пенітенціарної) дійсності, зважаючи на їх відносно самостійні рівні пізнавального процесу, можна зазначити, що емпіричний рівень дає знання закономірних зв'язків і відношень в цій сфері завдяки аналізу безпосередніх даних спостереження, а теоретичний рівень знання має загально необхідний характер і містить відомості про внутрішні закономірності спостережуваного явища – «пенітенціарної дійсності». Головним для теоретичного рівня пізнання цього феномену є побудова «пенітенціарної теорії», яка являє собою форму систематизованого, узагальненого, внутрішньо несуперечливого, вірогідного знання про сутність цього соціально-правового явища. Діалектичний зв'язок між емпіричним і теоретичним рівнями знання розкриває особливості й місце кожного з них як необхідних щаблів відображення «пенітенціарної дійсності». І це не означає, що емпіричне знання витісняється теоретичними, або те, що теоретизацією емпіричне знання втрачає значення для розвитку і пізнання пенітенціарної теорії та практики. Теорія (грец. - вчення) – «особлива сфера людської діяльності та її результати, яка включає в себе сукупність ідей, поглядів, концепцій, учень, уявлень про об'єктивну дійсність, умовно протистоїть практиці як предметно-чуттєвій діяльності і водночас перебуває з нею в органічній єдності».

«Пенітенціарна теорія» виростає з пенітенціарної практики, узагальнює її та обґрунтовується нею, а «пенітенціарна практика» осмислюється, організовується і спрямовується «пенітенціарною теорією» за аксіологічною та праксеологічною характеристиками в повному обсязі. Виступаючи як цілісна система понять, зведених до єдиного об'єднуючого начала, пенітенціарна теорія відрізняється багатьма ознаками новизни в порівнянні з кримінально-виконавчою теорією в її консервативному вигляді, яка насамперед відрізняється від першої будовою та пізнавальними функціями переважно в межах праксеологічної характеристики. Перевагою пенітенціарної теорії є те, що усі її твердження, поняття поділяються на дві основні групи. Перша група охоплює сукупність вихідних понять і тверджень, що лежать в її основі і формулюють фундаментальні, у тому числі духовні властивості об'єктів, які визначає пенітенціарна теорія. Тобто формує на ґрунті «пенітенціарної ідеї» вихідні твердження, що називаються принципами

(постулатами або аксіомами). Принцип (лат. *principium* – начало, основа), тобто першооснова, яка лежить в основі сукупності факторів пенітенціарної науки, як теоретико-пізнавальна категорія, що покладена в засади пенітенціарної діяльності в якій принцип є центральним поняттям, основоположною ідеєю, яка пронизує всю систему цього теоретичного знання і субординує його. «Пенітенціарна політика та система» ґрунтується на принципах пов'язаних між собою. На наш погляд, до числа найзагальніших принципів побудови пенітенціарної теорії можна віднести принципи: розвитку, збігу начала і самого принципа, сходження від абстрактного до конкретного, відповідності логічного та історичного, єдності протилежностей, науковості та інтеграції теорії і практики, системного підходу, гуманізму, демократизму, верховенства права.

Другу групу тверджень і понять для побудови пенітенціарної теорії становлять сукупність її похідних положень, які з логічною необхідністю впливають з вихідних тверджень і являються закономірними наслідками останніх. Такими похідними положеннями «пенітенціарної теорії» можна вважати такі поняття, які тісно пов'язують усі положення, поняття і твердження між собою і створюють логічну структуру цієї динамічної теорії, надаючи їй характеру цілісної системи теоретичного знання і суспільно-історичної пенітенціарної практики. До таких похідних положень, на наш погляд, можна віднести методи (способи реалізації) та функції «пенітенціарної теорії» у відповідності з її гуманістичними цілями, завданнями та принципами, а критерієм її істинності є суспільно-історична «пенітенціарна практика». В цьому контексті виокремлення методу (грец. *methodos* – шлях дослідження чи пізнання), у тому числі як імперативного, так і диспозитивного допомагає визначенню похідних положень цієї теорії. Бо тільки метод, як виказував Гегель, в змозі загнуждати думку, вести її до предмету та утримувати в ньому. Окреслення методу є доцільним в процесі формування «пенітенціарної теорії», бо саме завдяки методу визначаються аксіологічні і праксеологічні характеристики ефективності пенітенціарного впливу, а також його відповідність вихідним положенням пенітенціарної теорії. Засновуючись на основних методах та системі «пенітенціарної методології» можна визначитися й з таким похідним елементом пенітенціарної теорії як її функція (лат. *functio* – виконання, здійснення) – спосіб діяння елемента системи, спрямованого на досягнення певного результату. Зважаючи на «поліфункціональність» (ролі – багато – багатофункціональність, різносторонній характер діяльності), пенітенціарної теорії та вирішення завдяки їй проблеми, що розглядається в багатьох аспектах не можна обійтися без такого похідного компоненту системного підходу як «функціоналізм» який слугує вирішенню її специфічних задач і досягненню очікуваних цілей, завдяки диференціації сукупності вимог і невідривності функцій від її носія.

Аналізуючи співвідношення сутнісної характеристики «кримінально-виконавчої» (що має переважно праксеологічні властивості) та «пенітенціарної» (де переважають морально-ціннісні властивості) функцій і категорій стосовно державної політики, системи органів і установ, а також практики виконання покарань слід зазначити, що вихідним моментом, що визначає пріоритети держави (як в минулому, так і на сьогоднішній день) було забезпечення кримінально-виконавчої функції, спрямованої на виконання судових рішень, забезпечення режиму, правопорядку в системі, правозастосовної практики тощо. Все це закономірно і відповідає сутності імперативного методу регулювання в кримінально-виконавчому праві. В той же час «пенітенціарна» функція у певній мірі реалізовувалася в процесі кримінально-виконавчої діяльності за допомогою диспозитивного методу регулювання цієї галузі права і розглядалася у вузькому розумінні

в якості заходів виправно-ресоціалізуючого характеру та була ніби-то спрямована на обслуговування «кримінально-виконавчої функції». З часом, під впливом акцентів в системі соціальних цінностей, а також під впливом міжнародних інституцій (щодо приведення законодавства і практики виконання покарання у відповідність до міжнародних стандартів поведіння із в'язнями тощо), «пенітенціарній ідеї», її впровадженню в життя в Україні надається більше уваги, про що свідчить видання Президентом України Указів: «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України», «Про затвердження Положення про Державну пенітенціарну службу України», за якими ця система стала іменуватися і діяти як Державна пенітенціарна служба України.

Отже, створення цієї служби в якості пріоритетного і перспективного, в майбутньому, державного інституту стало першим кроком втілення в життя країни «пенітенціарної ідеї» на нормативно-правовому рівні. Однак, для зняття протиріч щодо правового регулювання Державної пенітенціарної служби України як центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері виконання покарань необхідно закріпити цю перспективу на законодавчому рівні, при цьому привести у відповідність назву системи з її внутрішнім змістом і «пенітенціарною сутністю» (як в Законі України «Про державну кримінально-виконавчу службу України», так і в Кримінально-виконавчому кодексі, який в майбутньому трансформується у «Пенітенціарний кодекс України»). Зазначені процеси вказують на те, що «пенітенціарна ідея» охоплює усе більші сфери впливу як суто кримінально-виконавчого, так і виправно-ресоціалізуючого характеру в широкому розумінні і знаходиться в зоні тяжіння інтересів кримінальної юстиції і держави в цілому. У зв'язку з чим, напрошується думка щодо зміни місцями вищезазначених вихідних і похідних начал відносно пріоритетів функцій «пенітенціарного» та «кримінально-виконавчого» характеру, які знаходяться в стані конкуренції та змагальності як в науковому, так і правовому визначенні та їх прикладному значенні. Одночасно, для зміни пріоритетів на користь «пенітенціарного фактору» в якості провідного у порівнянні з «кримінально-виконавчим» існуючої сьогодні законодавчої бази недостатньо, тому що процес «зародження пенітенціарної системи» в надрах більш консервативної «кримінально-виконавчої системи» тільки розпочався.

Принциповим питанням в процесі становлення пенітенціарної теорії і практики в Україні є послідовний рух оформлення і трансформації «пенітенціарної ідеї» у відповідну «концепцію», як систему науково-практичних поглядів, а згодом і в доктринальну модель, яка має більше переваг як оптимальна форма визначення і пояснення політичних, наукових, філософських аспектів проблеми і може виступати як система теоретичних і політичних принципів діяльності держави у сфері виконання покарань. Отже, на основі «пенітенціарної доктрини» можна оптимально формувати засади «пенітенціарної політики» держави. В даному випадку в порівнянні з «кримінально-виконавчою» політикою, яка не охоплює ідеї «каяття» злочинців, «пенітенціарна політика» і практика, що базується на духовних основах моральності і покаяння, є значно ширшою категорією за своєю сутністю і змістом ніж перша категорія. До того ж пріоритет «пенітенціарної ідеї» (політики) виправданий тим, що з позиції діалектичної логіки співвідношення виду (окремих) елементів пенітенціарного і пост пенітенціарного впливу, а також роду (як цілісної системи виконання покарань, покаяння, виправлення і ресоціалізації, пробації тощо) являє собою спеціальний випадок відображення діалектики «одиночного», «особливого» і «загального» згідно з яким рід має бути

відображений в функціях Державної пенітенціарної служби України. В той же час «пенітенціарна» ідея (політика, функція) передбачає і не заперечує застосування соціально-правових заходів до засуджених, але через призму головних чинників, що базуються на духовності, моральності і загальнолюдських цінностях.

З позиції «пенітенціарної» ідеї (політики, функції), заснованої на християнській моралі, вважається допустимим і необхідним застосування до засуджених як заходів примусу, так і заохочень у випадках виправданих морально і у суворій відповідності із законом, а також наявність спеціальних державних установ і їх діяльність. Спираючись на правову основу Конституції України щодо усвідомлення Верховною Радою України відповідальності перед Богом, власною совістю попередніми, нинішнім та майбутніми поколіннями, а також ст.128 Кримінально-виконавчого кодексу України, яка закріплює Богослужіння і релігійні обряди в колоніях, пенітенціарна ідея поступово впроваджується в життя і досягає певного рівня свого розвитку в частині надання духовної підтримки в процесі виправлення та ресоціалізації засуджених на основі ідеї каяття. В той же час, цей вектор пенітенціарного впливу бажано удосконалювати і насичувати більш ефективними заходами, як духовного так і соціально-правового характеру.

Висновки: Таким чином, на стадії формулювання і вирішення проблеми щодо реалізації «пенітенціарної ідеї» та її розвитку і переростання в «пенітенціарну теорію» належить визначити: 1) *об'єкт пенітенціарної теорії* в якості якого, на наш погляд, можна вважати специфічну галузь соціальної дійсності та процес і суспільні відносини у сфері виконання покарань; 2) *предмет пенітенціарної теорії*, який відображає найбільш значущі з практичної і теоретичної точки зору властивості об'єкта, в якості якого можна визначити фундаментальну пенітенціарну теорію, засновану на засадах пенітенціарної ідеї, загальнолюдських цінностей і принципах цивілізованої правової держави, а також в тісній інтеграції наук; 3) *ціль і завдання пенітенціарної теорії*, в якості яких можна вважати: а) розроблення на основі концептуальних положень пенітенціарної теорії – доктринальних засад формування державної пенітенціарної політики (шляхом впровадження пенітенціарної ідеї в кримінально-виконавчу політику); б) принципи, методи та функції, розроблені пенітенціарною теорією за допомогою яких реалізується доктринальна модель «пенітенціарної політики» держави на законодавчому, організаційно-управлінському, правозастосовному та правоохоронному рівнях; в) шляхи та етапи реформування кримінально-виконавчого законодавства (права) в «пенітенціарне законодавство» (в перспективі створення відповідної галузі пенітенціарного права України); г) шляхи створення на основі кримінально-виконавчої системи повноцінної «пенітенціарної системи» України (у відповідності з її назвою та змістом) щодо пенітенціарних органів і установ, а також її подальшим удосконаленням; д) шляхи реалізації «пенітенціарної політики» в «пенітенціарній практиці» України; е) шляхи і засади розроблення критеріїв контролю, координації та оцінки ефективності діяльності пенітенціарної системи в цілому та її елементів, а також політики і практики реалізації виконання покарань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. «Про концепцію державної політик у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України» Указ Президента України від 8 листопада 2012 року № 631/2012.
2. Цит. Лук А.Н. «Мышление и творчество». М., 1967. – С.30.
3. Радов Г.О. Пенітенціарна ідея: Думки на тему». – К.:МП «Леся». 1997. – 288 с. С.13.
4. Синьов В.М. академік АПН України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист

України «До читача» ЕЕ 67.309 Р 15 Радов Г.

5. Словарь иностранных слов. Издание 12-е. Москва. — Русский язык — 1985 — 608 с. С. 396.
6. Філософський словник. За ред. В.І.Шинкарука / друге видання. Київ. 1986. С.688-689.
7. Гегель Г.В. Енциклопедія філософських наук. Т.1.М., 1971 — С.577.
8. «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» Указ Президента України від 9.12.2010 року №1085/2010.
9. «Положення про Міністерство юстиції України» затверджене Указом Президента України від 6 квітня 2011 року №395/2011.
10. «Положення про Державну пенітенціарну службу України», затверджене Указом Президента України від 6 квітня 2011 року №394/2011.
11. Кримінально-виконавчий кодекс України. ч.1ст.11, із змінами, внесеними згідно із Законом №5461-VI(5461-17) від 16.10.2012. Паливода А.В. Київ.2013. с.8
12. «Про Державну кримінально-виконавчу службу України». Закон України від 23 червня 2005 року. Документ 2713-15.
13. Конституція України. Київ — Велес. 2011 с.5.

УДК 070

Белькова С.В., доцент Класичного приватного університету, м. Запоріжжя

Актуальні тенденції розвитку української газетної журналістики і жанровий процес

У статті здійснено аналіз наукових праць, присвячених актуальним тенденціям розвитку газетної журналістики, а також розглядається питання про вплив типологічної належності видання на його жанровий арсенал.

Ключові слова: якісна преса, популярна (масова) преса, жовта преса, регіоналізація преси, типологія видання, жанровий процес.

В статье осуществлен анализ научных работ, посвященных актуальным тенденциям развития газетной журналистики, а также рассматриваются вопросы о влиянии типологической принадлежности издания на его жанровый арсенал.

Ключевые слова: качественная пресса, популярная (массовая) пресса, желтая пресса, регионализация прессы, жанровый процесс.

The article presents the analysis of scientific papers dealing with actual trends in the development of newspaper journalism, and also considers the impact of typological affiliation editions on its genre arsenal.

Keywords: quality press, popular (mass) media, tabloids, the regionalization of the press, typology of edition, the genre process.

Постановка проблеми. Дослідження стану сучасної газетної періодики в Україні є неможливим без усвідомлення тих закономірностей, які визначають розвиток газетної вітчизняної журналістики на кожному з його етапів. Значення преси (в широкому розумінні — як засобів масової інформації загалом) у суспільному житті настільки важливе і провідне, що по ній можна визначити характер суспільного ладу [10, с. 230]. З цією думкою українського журналістикознавця В. Карпенка важко не погодитися, але виконати своє призначення у суспільстві преса може лише за умов використання всіх можливостей впливу, вирішальну роль серед яких відіграють жанрові